

Sovražni govor po slovenski kaznovalni zakonodaji in sodni praksi: neustaven položaj?

Abstract

Hate Speech According to Slovenian Penal Legislation and Court Practice: An Unconstitutional Situation?

The Constitution of the Republic of Slovenia prohibits any incitement to discrimination and intolerance and any incitement to violence and war (Article 63). The Slovenian penal legislation reflects this prohibition in the Criminal Code (KZ-1) with the criminal offence of Public Incitement to Hatred, Violence or Intolerance (Article 297), which can be labelled as hate speech in a narrow criminal law sense, with criminal offences against honour and reputation (Chapter 18 of the KZ-1), and several criminal offences against life and limb (Chapter 15) and against human rights and liberties (Chapter 16). The Constitutional provision is furthermore reflected in the minor offences legislation prescribing harsher sentences for offenders acting with discriminatory motivation (»hate speech in a broad penal law sense«). The paper positions the Anglo-Saxon notion of "hate speech" in the Slovenian (continental) criminal legal doctrine and shows how Slovenian legislators decided to implement the European Council Framework Decision 2008/913/JHA by using all available options to define hate speech as narrowly as possible in order to allow a wide scope of the freedom of expression. The paper then analyses jurisprudence related to Article 297 of the KZ-1 and shows state prosecutors' and courts' misplaced argumentation of the Article 297 of the KZ-1. It concludes by claiming that the combination of an extremely narrow definition of "hate speech in a narrow sense" in the Article 297 of the KZ-1 and a factually and legally incorrect interpretation of the Article leads to a denial of the constitutional protections as stipulated in the Article 63 of the Constitution of the Republic of Slovenia.

Keywords: hate speech, hate crime, criminal justice system, law enforcement, Framework decision, Criminal Code of the Republic of Slovenia (KZ-1), Article 297

Dr. Aleš Završnik is a professor at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Senior Research Fellow at The Institute of Criminology at the Faculty of Law, and a member of a Scientific and Research Council for Social Sciences at the Slovenian Research Agency. Hate speech is in the focus of his theory and practice. (ales.zavrsnik@pf.uni-lj.si)

Vanja Zrimšek holds a Masters' Degree in Penal Law. In her research, she focuses on hate speech. Since 2013, she has been employed at the office of the Information Commissioner. (vanja.zrimsek@gmail.com)

Povzetek

Ustava RS prepoveduje vsakršno spodbujanje k vsakršni neenakopravnosti in vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni (63. člen), kar se v kaznovalni zakonodaji odraža ne le v inkriminaciji, ki varuje javni red in mir (297. člen Kazenskega zakonika, KZ-1), kar imenujemo sovražni govor v ožjem kazenskoopravnem pomenu, temveč še nekatera kazniva dejanja iz poglavij o kaznivih dejanjih zoper čast

in dobro ime, kaznivih dejanjih zoper življenje in telo ter zoper človekove pravice in svoboščine. Izraža pa se tudi v prekrških, povezanih z diskriminatorno motivacijo storilcev. Prispevek po umestitvi tujerodnega pojma »sovražni govor« v slovensko kontinentalno kaznovalno pravo prikaže zglede za obstoječo inkriminacijo iz 297. člena KZ-1. Slovenski zakonodajalec je uporabil vse možnosti iz Okvirnega sklepa 2008/913/JHA, da bi se v čim večji meri zaščitila pravica do svobode izražanja in ozko definirani sovražni govor v ožjem kazenskoopravnem pomenu. Nato prispevek analizira sodno prakso kazenskih sodišč v Republiki Sloveniji in pokaže, da tožilstva in sodišča pravno in dejansko napačno interpretirajo zakonske znake 297. člena KZ-1. Sklene, da v Republiki Sloveniji ozko definicijo sovražnega govora v ožjem kazenskoopravnem pomenu spremlja pravno in faktično napačno tolmačenje te določbe v praksi, kar vodi v neustavni položaj in kršitve 63. člena Ustave RS.

Ključne besede: sovražni govor, kriminaliteta iz sovraštva, pravosodni sistem, kazenski pregon, Okvirni sklep, Kazenski zakonik (KZ-1), 297. člen

Dr. Aleš Završnik je izredni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in član Znanstvenoraziskovalnega sveta za družboslovje pri Agenciji za raziskovalno dejavnost RS. S problemom sovražnega govora se ukvarja tako v teoriji kot praksi. (ales.zavrsnik@pf.uni-lj.si)

Mag. Vanja Zrimšek je magistrica kazenskoopravnih znanosti s področja sovražnega govora. Od leta 2013 je zaposlena pri Informacijskem pooblaščenca. (vanja.zrimsek@gmail.com)

O pojmu sovražnega govora

Sovražni govor v širšem kaznovalnem pomenu sega preko inkriminacije, ki varuje javni red in mir (297. člen KZ-1; *Sovražni govor v ožjem kazenskoopravnem pomenu*), in obsega vsaj še kazniva dejanja iz poglavja kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, nekatera kazniva dejanja zoper življenje in telo ter kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine. Poleg kazenskega prava je vsebina *sovražnega govora v širšem kaznovalnem pomenu* prepovedana tudi s prekrškovno zakonodajo.¹ Izjave vrhovnih državnih tožilcev, da sovražni govor v Sloveniji ni prepovedan (Petkovič, 2016) in zanj ni mogoče klicati na pravno odgovornost njegovih glasnikov, zato ne drži. Sovražni govor je izrecno prepovedan tudi v Ustavi RS, ki ne prepoveduje le sovražnega govora v ožjem kazenskoopravnem pomenu, temveč prepoveduje *vsakršno spodbujanje k vsakršni neenakopravnosti in vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni* (63. člen). Pri tem so pogoji določeni alternativno in ne kumulativno, kar je pomembno tudi za razumevanje 297. člena KZ-1. Ta inkriminacija z dodatnimi znaki skupaj z nenavadno interpretacijo Vrhovnega državnega tožilstva vodi kar v neustavni položaj. Ustava RS namreč izjemno omejuje svobodo govora v tem pogledu, medtem ko je KZ-1 skupaj s sporno interpretacijo organov pregona namen ustave povsem sploščil. To je deloma omilil leta 2016 sprejeti Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Ur. l. RS, št. 33/16, v nadaljevanju: ZVarD), ki pa je deloma

¹ Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1), Ur. l. RS št. 70/2006, v 20. členu »Vzbujanje nestrpnosti« določa: »Če so dejanja iz 6., 7., 12., 13. in 15. člena tega zakona storjena z namenom vzbujanja narodnostne, rasne, spolne, etnične, verske, politične nestrpnosti ali nestrpnosti glede spolne usmerjenosti, se storilec kaznuje z globo najmanj 200.000 tolarjev.« Ta dejanja so: nasilno in drzno vedenje (6. člen), nedostojno vedenje (7. člen), poškodovanje uradnega napisa, oznake ali odločbe (12. člen), pisanje po objektih (13. člen), uničevanje državnih simbolov (15. člen).

»brezzobi tiger«. ZVarD sicer določa, da je pozivanje k diskriminaciji tudi diskriminacija (7. in 10. člen), vendar za to dejanje ne predvideva možnosti izrekanja globe. Posameznik, ki meni, da je diskriminiran na takšen način, se lahko obrne na pravdo sodišče (npr. zahteva prenehanje kršitve diskriminacije ali odškodnino), kar pa materijo opredeljuje kot zasebno pravno razmerje, v katero se naj država s kaznovanjem ne vmeša.

Sovražni govor v sociološkem pomenu pa je po svoji vsebini še širši pojem in obsega vsaj še nekultiviran govor (gl. Vehovar in dr., 2012: 171). Te oblike sovražnega govora v sociološkem pomenu niso kazensko pregonljive, omogočajo pa možnosti drugačnega sankcioniranja, na primer civilnopravnega z odškodninskimi reparacijami, kot to določa Obligacijski zakonik v 137. členu za primere posegov v osebne pravice, političnega sankcioniranja (*accountability*) in neformalnega sankcioniranja (na primer sramotenja in ignorance).

Prispevek je namenjen kritičnemu pregledu evropske in slovenske inkriminacije sovražnega govora ter analizi sodne prakse kazenskih sodišč v RS, iz katere izhaja, da tožilstva in sodišča pravno in dejansko napačno interpretirajo zakonske znake 297. člena KZ-1.

Evropski zgledi 297. člena KZ-1

Okvirni sklep Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopravnimi sredstvi (v nadaljevanju: Okvirni sklep) določa, da je dolžnost članic EU inkriminirati dve obliki kaznivih dejanj, povezanih z rasizmom in ksenofobijo (1. člen) in udeležbene oblike (2. člen). Osnovni obliki kaznivih dejanj, povezanih z rasizmom in ksenofobijo, sta: 1. javno spodbujanje k nasilju in sovraštvu proti skupini ali njenemu članu glede na pet osebnih naveznih okoliščin (to vključuje javno razpošiljanje takšnega gradiva), in 2. javno opravičevanje, zanikanje ali grobo zmanjševanje pomena mednarodnih hudodelstev (*core crimes*). Inkriminirati pa morajo tudi »kriminaliteto iz sovraštva« (*hate crime*), tj. vsa dejanja, ki so storjena iz rasističnih in ksenofobičnih motivov (4. člen), oziroma natančneje, njihova dolžnost je sprejeti ukrepe, da se rasistični in ksenofobični motivi obravnavajo kot *obteževalna* okoliščina oziroma da lahko sodišča takšne motive upoštevajo pri *izrekanju* kazni: da to možnost a) bodisi predvidi zakonodajalec (na primer v obliki kvalificiranih oblik posamičnih kaznivih dejanj ali v obliki splošnih pravil o izrekanju kazenskih sankcij, kjer predvidi pribitek zaradi »sovražne motivacije«); b) bodisi se (diskriminatorna) motivacija upošteva pri odločanju o odmeri kazenske sankcije (kar poznamo v Sloveniji).

Po Okvirnem sklepu niso kazensko odgovorne le fizične, temveč tudi pravne osebe (5. in 6. člen). Kazenski pregon tudi ne sme biti odvisen od volje žrtve, ki morda nima (finančne, psihološke idr.) moči, da bi preganjala kazniva dejanja,

povezana z rasizmom in ksenofobijo, temveč mora uvedba postopka steči *ex offio* (8. člen). Države morajo zagotoviti pregon tudi tedaj, ko je dejanje storjeno prek informacijskega sistema (9. člen) (bodisi je storilec navzoč na ozemlju države bodisi je samó gradivo v informacijskem sistemu na njenem ozemlju).

Z vidika slovenske implementacije Okvirnega sklepa je pomembno, da je bila ta v nekaterih segmentih 1. bolj naklonjena svobodi govora (in zelo ozko definirala uradno pregonljiv ksenofobičen in rasističen govor), v nekaterih drugih primerih pa je 2. bolj omejila svobodo govora.

Svobodo govora je primerjalnopravno Slovenija bolj omejila tako, da je KZ-1 širše opredelil zaščitene skupine, saj Okvirni sklep določa pet osebnih naveznih okoliščin (rasa, barva kože, vera, poreklo, nacionalna ali etična pripadnost), medtem ko slovenski KZ-1 z generalno klavzulo odpira možnosti za varovanje tudi skupin in posameznikov, opredeljenih po drugih osebnih okoliščinah (npr. po spolni pripadnosti ali pripadnosti politični skupini). Slovenija je bolj omejila svobodo govora tudi tako, da je prepovedala oboje – spodbujanje nasilja in sovraštva (in ne le nasilja), kar oboje dopušča okvirni sklep in kar je storila le manjšina članic EU. Prav tako je v prid širši definiciji sovražnega govora določilo, da so varovane ne le skupine, temveč tudi člani (zadostuje napad na enega pripadnika varovane skupine), kar je oblika implementacije, ki je niso izbrale vse države članice EU, temveč samo Slovenija, Bolgarija, Poljska, Latvija (več držav se o tem ne izreka, medtem ko osem članic določa, da mora biti napadena skupina, tj. najmanj trije pripadniki) (Evropska komisija, *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA*, v nadaljevanju Implementacijsko poročilo, 2014).

Z vidika slovenske prakse kazenskega pregona, ki je v splošni in strokovni javnosti najpogosteje kritizirana zaradi preozke interpretacije 297. člena KZ-1, pa je pomemben prvi vidik implementacije Okvirnega sklepa, ki oži pojem sovražnega govora in je bolj naklonjen svobodi govora. Implementacija kaznivih dejanj, povezanih z rasizmom in ksenofobijo, je v skladu z Okvirnim sklepom mogoča tudi, če se dvema osnovnima oblikama kaznivih dejanj (tj. javno spodbujanje in javno opravičevanje mednarodnih hudodelstev) določijo dodatni znaki (drugi odstavek 1. člena Okvirnega sklepa). To pomeni, da za kaznivo dejanje ne zadostuje »golo« javno spodbujanje ali »golo« javno opravičevanje mednarodnih hudodelstev, temveč da gre za kaznivo ravnanje samo če: a) so dejanja izvršena na način, ki lahko moti (in sploh ogrozi) javni red in mir, *ali* b) so to grožnje, zmerjanje ali žaljenje. Tukaj se je naš zakonodajalec odločil za primerjalnopravno zelo ozko zakonsko definicijo sovražnega govora, kakršno pozna samo še Ciper (Implementacijsko poročilo, 2014). Izrabil je to možnost in določil dodatne znake kaznivih dejanj pri definiranju sovražnega govora tako, da je izbral obe možnosti. Če povzameva, samo Slovenija in Ciper definirata sovražni govor v ožjem kazenskopravnem pomenu tako ozko, da je ta podan le tedaj, ko so dodani še dodatni zakonski znaki: da je dejanje izvršeno na način, ki lahko moti javni red, in tedaj, ko gre za grožnje, zmerjanje ali žaljenje.

A vendarle je pri tem Slovenija naredila še nadaljnji, tokrat *interpretativni* korak. Po stališču Vrhovnega državnega tožilstva RS sta obe možnosti določeni kumulativno in ne alternativno. To pomeni, da morata biti osnovni dejanji izvršeni na način, ki mora motiti javni red in mir, če gre za grožnje, zmerjanje ali žaljenje, pa *morajo biti tudi te* takšne narave, da motijo javni red in mir. V tem se je Slovenija pri definiranju sovražnega govora oddaljila tudi od Cipra (več o tem v razdelku o politiki pregona sovražnega govora v Sloveniji).

Okvirni sklep dopušča še eno možnost oženja zakonske definicije sovražnega govora pri obliki javnega opravičevanja mednarodnih hudodelstev. Države lahko določijo, da bo javno opravičevanje, zanikanje ali grobo zmanjševanje pomena hudodelstev kaznivo le, če bo zanikana hudodelstva pravnomočno priznalo bodisi domače bodisi tuje sodišče (ali hkrati obe vrsti sodišč). Tega dodatnega pogoja slovenski zakonodajalec ni določil. Omejitev definicije sovražnega govora v prid svobodi izražanja pa je določil pri drugi obliki javnega opravičevanja mednarodnih hudodelstev v povezavi z verjetnostjo, da lahko javno opravičevanje, zanikanje ali grobo zmanjševanje povzroči nadaljnjo prepovedano posledico, torej da je izvršeno na takšen način, ki sploh lahko spodbudi nasilje in sovraštvo. Še več, manjšina držav je sovražni govor v tej obliki definirala zelo ozko: po zakonodaji Bolgarije, Španije, Portugalske in Slovenije mora obstajati več kot zgolj verjetnost, da pride zaradi javnega opravičevanja, zanikanja ali grobega zmanjševanja pomena hudodelstev do spodbujanja nasilja in sovraštva. Za primerjavo, obstajajo države, ki sovražni govor v tem pogledu definirajo zelo široko, na primer Francija, Italija, Litva in Romunija inkriminirajo »golo« javno opravičevanje, zanikanje ali grobo zmanjševanje mednarodnih hudodelstev, tj. ne glede na to, ali lahko privede do spodbujanja nasilja ali sovraštva, medtem ko kazenska zakonodaja trinajstih držav članic ne vsebuje nobenih določb glede tega vprašanja (Implementacijsko poročilo, 2014).

Z vidika slovenske implementacije Okvirnega sklepa glede *kriminalitete iz sovraštva* (4. člen) je pomembno, da doslej ni bilo posebne politične volje in tudi ne strokovnih mnenj, da bi diskriminatorno motivacijo storilcev ponderiral že kazenski zakon. Takšna motivacija se v Sloveniji upošteva le v okviru splošnih pravil za odmero kazni (49. člen KZ-1, ki opredeljuje olajševalne oziroma obteževalne okoliščine), ureditev, ki jo poznata samo še Portugalska in Poljska, ki torej upoštevanje teh okoliščin prepuščata prosti presoji vsakokratnega sodnika. Osem držav članic EU je na primer za izbrane oblike kaznivih dejanj (zlasti pri nasilni kriminaliteti) predpisalo kvalifikatorne oblike² za primere diskriminatorne motivacije storilcev (Implementacijsko poročilo, 2014).

² Rasistična ali ksenofobna motivacija storilca je upoštevana kot obteževalna okoliščina pri nekaterih (predvsem nasilnih) kaznivih dejanjih, kot so umor, huda telesna poškodba in nasilna dejanja zoper ljudi in premoženje.

Politika pregona sovražnega govora v Sloveniji

»Sovražni govor« v ožjem kazenskoprnem pomenu je prepovedan v inkriminaciji *Javno spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti* po 297. členu KZ-1, ki v prvem odstavku določa (kurziv dodala avtorja):

Kdor javno spodbuja ali razpihuje *sovraštvo, nasilje ali nestrpnost*, ki temelji na narodnostni, rasni, verski ali etnični pripadnosti, spolu, barvi kože, poreklu, premoženjskem stanju, izobrazbi, družbenem položaju, političnem ali drugem prepričanju, invalidnosti, spolni usmerjenosti ali *katerikoli drugi osebni okoliščini*, in je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, *ali* z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev, se kaznuje z zapornom do dveh let.

Inkriminacija močno ščiti svobodo govora in uporablja veliko večino alternativno določenih zakonskih znakov iz Okvirnega sklepa. Pri tem je pomembno poudariti, da se specifični inkriminaciji pridružuje še specifična *politika pregona sovražnega govora v Sloveniji*, ki ne le, da je zadržana – čemur ni mogoče nasprotovati –, temveč je 1. pravno in 2. dejansko sporna.

Veljavno pravno stališče o pregonu kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 je podalo Vrhovno državno tožilstvo RS v stališču št. Ktr 2/13-6/HJ-TL/vg z dne 27. 2. 2013 (v nadaljevanju: Stališče). V analizi *ogrožanja ali motenja javnega reda in miru* (4. točka) Stališče razlikuje med: konkretno in abstraktno nevarnostjo ter objektivno in subjektivno možnostjo, da pride do kršitve javnega reda in miru (kurziv dodala avtorja):

Zakonik zahteva, da mora biti spodbujanje ali razpihovanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir. Taka zahteva vključuje določeno raven konkretizacije sovraštva, nestrpnosti ali nasilja, tako da vodi do stopnje *konkretne* nevarnosti za javni red in mir. Podana mora biti *objektivna* možnost in tudi *verjetnost* njegove kršitve, *abstraktna* nevarnost ni dovolj.

Tožilec v Stališču pojasnjuje, da je nevarnost konkretna na sledeč način (kurziv dodala avtorja):

Nevarnost je *konkretna*, če spodbujanje ali razpihovanje v konkretnih razmerah *lahko* povzroči fizično nasilje, *zlasti pa tudi zares pride* do kršitev, ki imajo znake (drugih) kaznivih dejanj ali prekrškov zoper javni red in mir, storjenih prav iz nagibov, ki so storilca vodili k izvršitvi kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1.

Če skrajšamo, to pomeni, da je konkretna nevarnost za javni red in mir podana zlasti takrat, ko že pride do kršitev (kaznivih dejanj ali prekrškov zoper javni red in mir). Razlaga je v tem pogledu pretirano zadržana, saj po njej sovpadeta položaja, ko je podana *konkretna nevarnost* in ko je konkretna nevarnost že *konkretizirana*. Situacija konkretne nevarnosti kršitve dejansko sovpade s situacijo že nastale kršitve in obeh situacij sploh ni več mogoče ločevati.

V drugem delu, pri analizi *uporabe grožnje, zmerjanja ali žalitev* (5. točka), pa je Stališče še bolj konfuzno, saj pomeša alternativno določene zakonske znake kaznivega dejanja in jih »bere« kumulativno (v kurzivu, dodala avtorja):

Kaznivo dejanje po 297. členu KZ-1 je lahko storjeno tudi z izvršitvenim načinom uporabe grožnje, zmerjanja ali žalitev. Pri razlagi teh pojmov je treba izhajati iz zakonskega opisa ustreznih kaznivih dejanj, pri čemer bo taka izvršitev po številu prizadetih oseb, obsegu, teži, grobosti in napadalnosti morala očitno presegati spodnjo mejo običajnih »deliktov žaljenja«. Iz celote zakonskega opisa kaznivega dejanja in njegove umestitve v poglavje, ki varuje javni red in mir, pa izhaja, da *bo tudi ta izvršitveni način lahko podan le v primeru, če bo spodbujanje ali razpihovanje v smeri sovražnosti, nasilnosti ali nestrpnosti izraženo na taki stopnji, ki že sama po sebi ogroža ali moti javni red in mir.*

To pomeni, da grožnje, zmerjanje ali žalitve po stališču tožilstva niso dovolj, da bi bili podani vsi zadostni znaki za obstoj kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1, ampak morajo biti (zaradi umestitve v poglavje o varovanju javnega reda in miru) tudi te grožnje, zmerjanje ali žalitve takšni, da ogrožajo ali motijo javni red in mir. Takšna interpretacija nima podlage v Okvirnem sklepu, ki je bil podlaga za obstoječo inkriminacijo po 297. členu KZ-1, saj pregon sovražnega govora v Sloveniji oži le na tiste primere, ki kumulativno vključujejo oba – v Okvirnem sklepu alternativno podana – pogoja. Podobno kaže primerjava z angleškim³ in s francoskim⁴ prevodom Okvirnega sklepa, ki dodatne pogoje, tj. znake kaznivega dejanja, določata tudi alternativno in ne kumulativno. To pomeni, da tožilstvo sovražnega govora ne preganja ustrezno, ker sledi opredelitvi Stališča Vrhovnega državnega tožilstva, ki opredeljuje sovražni govor preozko.

Dejansko napačno pa je omenjeno Stališče Vrhovnega državnega tožilstva zato, ker smo v Sloveniji priča novim razmeram. V letih 2015 in 2016 so se spremenile *družbene okoliščine*. Posamezniki in skupine, opredeljene po specifičnih osebnih naveznih okoliščinah, so zaradi »begunskega vala« že v slovenskem Paradižu in

³ Article 1, point 2: »For the purpose of paragraph 1, Member States may choose to punish only conduct which is either carried out in a manner likely to disturb public order or which is threatening, abusive or insulting.«

⁴ Aux fins du paragraphe 1, les États membres peuvent choisir de ne punir que le comportement qui est soit exercé d'une manière qui risque de troubler l'ordre public, soit menaçant, injurieux ou insultant.

drugih slovenskih krajih (Planet, 2015). *Abstraktne* nevarnosti ob pozivanju k pobojem temnopoltih, Afričanov ipd. ni več in obstaja povsem *objektivna* in konkretna nevarnost, da se javno spodbujanje k nasilju in sovražstvu konkretizira, torej sprevrže v nasilje. To pomeni, da pozivi k pobojem posameznikov in skupin niso več zgolj abstraktne in nekonkretizirane ideje (kot so bile v časih, ko tujcev in migrantov v RS tako rekoč ni bilo), temveč pomenijo realno nevarnost, ki potrebuje svež pogled na novo stanje v RS.

Kaj pa sodna praksa pove o pregonu? Ali je tega sploh kaj in koliko ga je, glede na zelo široko področje svobode izražanja, ki ga dopušča slovenska kazenska zakonodaja, še bolj omejujoče pa ga razlagajo organi pregona?

Analiza slovenske sodne prakse na področju sovražnega govora

Kazenskoppravna definicija sovražnega govora se je v zadnjih letih bistveno spreminjala, zato je pojavnost sovražnega govora v Republiki Sloveniji skozi statistične podatke pravosodnih organov težko oceniti. Hkrati je pojavnost sovražnega govora tesno povezana z aktualnim družbenopolitičnim dogajanjem, tudi povečano občutljivostjo, zaradi česar so lahko ocene o obsegu ali naraščanju sovražnega govora zelo subjektivne. Glede na statistiko državnega tožilstva (Fišer, 2015: 29) naj bi sovražni govor do leta 2012 naraščal, čemur je sledil opazen upad. To je, kot pojasnujemo v nadaljevanju, mogoče pripisati temu, da je bil leta 2012 bistveno prenovljen 297. člen KZ-1.

Iz pregleda in analize prvostopenjskih kazenskih sodb slovenskih sodišč (Zrimšek, 2016: 92–102), ki so bile izdane v zvezi s storitvijo kaznivega dejanja *Javnega spodbujanja sovražstva, nasilja ali nestrpnosti* (297. člen KZ-1) oz. po starem zakonu kaznivega dejanja *Zbujanja narodnostnega, rasnega ali verskega sovražstva, razdora ali nestrpnosti* (300. člen KZ), v obdobju po letu 2010, je mogoče sklepati, da sovražnega govora v Republiki Sloveniji ni veliko. Po podatkih, pridobljenih od prvostopenjskih sodišč, je to kaznivo dejanje namreč obravnavalo le deset okrajnih sodišč, od skupaj 44, pri čemer so največ sodb izdala Okrajno sodišče v Ljubljani (šest), Okrajno sodišče v Novem mestu (pet) in Okrajno sodišče v Murski Soboti (pet), na preostalih sodiščih pa so obravnavali eno ali dve tovrstni kazenski zadevi.

Od analiziranih 22 sodb okrajnih sodišč (ibid.) je bilo devet sodb obsodilnih, v devetih primerih je bil izdan kaznovalni nalog, izdana je bila ena zavrnilna in ena oprostilna sodba, en postopek je bil ustavljen, v enem primeru pa je sodišče zavrglo predlog oškodovanca kot tožilca. V vseh primerih obsodilnih sodb in izdanih kaznovalnih nalogih je bila izrečena pogojna kazen. Več kot polovica kaznivih dejanj je bilo storjenih na spletu (spletni komentarji pod novicami, objave na forumih oz. pošiljanje elektronske pošte). Dvakrat je bilo kaznivo dejanje storjeno na kvalificiran način iz četrtega odstavka 297. člena (tj. s prisilo, grdim ravnanjem,

ogrožanjem varnosti, sramotitvijo etničnih, narodnostnih, narodnih ali verskih simbolov, poškodovanjem tujih stvari, skrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov). Največ primerov sovražnega govora se je nanašalo na etnično pripadnost posameznikov (devet), sledijo narodnostna pripadnost (šest), spolna usmerjenost (pet) in rasa (dva). Iz večjega dela analiziranih sodb izhaja, da imajo sodišča težave z opredelitvijo dveh različnih izvršitvenih načinov storitve navedenega kaznivega dejanja in dejanje presoja le z vidika ogrožitve javnega reda in miru. Tudi tedaj, ko se opredelijo do druge izvršitvene oblike (tj. grožnje, zmerjanje in žalitve), pa to izvršitveno dejanje interpretirajo skozi možnost ogrožitve javnega reda in miru, čeprav za to ni zakonske podlage, kot je bilo omenjeno v prejšnjem razdelku.

Sprememba zakonskega okvira in vpliv, ki ga je ta sprememba imela na odločanje sodišč, je najbolj povedna v naslednjem sodnem primeru: Okrajno sodišče v Novem mestu je s sodbo opr. št. II K 65803/2012 z dne 31. januarja 2013 obdolženca obsodilo, ker je na spletu javno objavil sovražni komentar, uperjen zoper romsko skupnost. Mnenje tega sodišča je bilo:

[da] ni nobenega dvoma, da komentar izraža sovražen, nasilen in nestrpen odnos do pripadnikov romske skupnosti, ki ima kot posebna etnična skupnost po 65. členu Ustave Republike Slovenije poseben položaj in pravice, ter hkrati tudi javno poziva in spodbuja takšen sovražen, nasilen in nestrpen odnos do romske skupnosti. Zapisanega besedila obdolženca ni mogoče razumeti drugače kot poziv, da se povzroči smrt pripadnikov romske skupnosti z uporabo razstreliva in strelnega orožja.

V času storitve kaznivega dejanja je veljal KZ-1, vendar ker je 15. maja 2012 začela veljati novela KZ-1B, je Višje sodišče v Ljubljani, v sodbi št. II Kp 65803/2012 z dne 11. decembra 2013, štelo, da je za storilca novejši zakon milejši, zato posledično obdolženec po novejši definiciji ni uresničil vseh znakov kaznivega dejanja, zaradi česar je bil na pritožbenem sodišču oproščen storitve kaznivega dejanja. Višje sodišče je v sodbi navedlo:

[da je] kaznivo dejanje javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti le tisto dejanje, ki je storjeno na tak način, da lahko glede na konkretne okoliščine ogrozi ali moti javni red in mir. Podano mora biti konkretno ogrožanje, ki se mora pokazati v neposredni nevarnosti, posegu v telesno ali duševno celovitost posameznikov, oviranju izvrševanja pravic ali dolžnosti ljudi, državnih organov, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil na javnem kraju. Dejanja spodbujanja ali razpihovanja morajo biti take narave, da v okolju in razmerah, v katerih so storjena, do kršitev javnega reda in miru ne privedejo le zato, ker so pravočasno posredovali pristojni organi ali posamezni udeleženci oziroma druge navzoče osebe ali zaradi pravočasnega prenehanja sovražnega govora.

Pritožbeno sodišče je v svoji sodbi sicer navedlo, da sta v prvem odstavku 297. člena KZ-1 dodana dva alternativno vsebinsko nova (dodatna) zakonska znaka, ki ju prejšnje zakonsko besedilo ni obsegalo, vendar je pri svoji odločitvi, da posebna oblika izvršitve kaznivega dejanja v konkretnem primeru ni bila izpolnjena, spregledalo dejstvo, da sta izvršitveni obliki storitve kaznivega dejanja navedeni alternativno. Ena od izvršitvenih oblik je namreč tudi ta, da je dejanje storjeno »z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitve«. Ta alternativno določeni zakonski znak je bil izpolnjen, kar je potrdilo tudi prvostopenjsko sodišče. Kljub temu pa je višje sodišče povzelo, da besedilo, ki ga je zapisal obdolženec:

[ni bilo] usmerjeno na širšo javnost z namenom vplivanja na širši krog ljudi, naj preidejo k nasilnim dejanjem. Tako se pokaže, da v izreku sodbe opisano kaznivo dejanje, za katero je bil obdolženec spoznan za krivega, ne obsega zakonskih znakov kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, /.../, in tudi sicer iz dejanskega stanja izhaja, da s svojim dejanjem obdolženec ni izpolnil nobenega od dodatnih zakonskih znakov kaznivega dejanja.

Sodišče ni v ničemer obrazložilo, zakaj šteje, da druga alternativno navedena izvršitvena oblika kaznivega dejanja v konkretnem primeru ni izpolnjena, saj se je v obrazložitvi opiralo le na dejstvo, da v konkretnem primeru ni bil ogrožen ali moten javni red in mir. Iz obrazložitve pritožbenega sodišča izhaja, da je lahko kaznivo dejanje sovražnega govora le tisto dejanje, »*kjer je podano ogrožanje, ki se mora pokazati v neposredni nevarnosti za telesno ali duševno celovitost posameznikov*«, dejanje spodbujanja in razpihovanja pa mora biti takšne narave, da »*do kršitve javnega reda in miru ni prišlo le zato, ker so pravočasno posredovali pristojni organi oz. druge navzoče osebe*«. Zakonska dikcija ne določa tako visoke stopnje ogroženosti javnega reda in miru, govori namreč le o abstraktni nevarnosti. Razloge, zakaj sodišče pri svoji obrazložitvi vztraja pri tem, da kaznivo dejanje ne more biti podano, ne da bi prišlo do ogrožitve ali motenja javnega reda in miru, je mogoče najti v pravno spornem Stališču Vrhovnega državnega tožilstva, ki – tako je očitno tudi na konkretnem primeru – nima podlage niti v 297. členu KZ-1 niti v Okvirnem sklepu.

Vendar takšnega pogleda na ogrožanje javnega reda in miru niso zavzela vsa sodišča. Okrajno sodišče v Kopru je v sodbi št. I K 25230/2011 z dne 28. maja 2012 obdolženca spoznalo za krivega, ker je javno spodbujal sovraštvo in nestrpnost zaradi spolne usmerjenosti s tem, da je na družbenem omrežju Facebook ustanovil skupino, v kateri je objavljaj žaljive vsebine, nanašajoče se na istospolno usmerjene ljudi, to pa je storil na način, ki *lahko* ogrozi javni red in mir, saj so se vsebine nanašale na dogodek, ki je v obravnavanem času potekal v Ljubljani. V konkretnem primeru je torej za obsodbo zadostovala le *abstraktna* možnost ogrožitve javnega reda in miru in sodišče ni vztrajalo pri neposredni nevarnosti ogrožitve posamez-

nikov ali javnega reda in miru. Sodišče se v sodbi ni opredelilo do vprašanja, ali bi bili že sami zapisi na spletu dovolj, da bi izpolnili zakonski znak »uporabe grožnje, zmerjanja ali žalitve«.

Okrajno sodišče v Črnomlju je s sodbo opr. št. I K 36334/2012 z dne 28. junija 2013 pet obdolženih članov vaškega odbora spoznalo za krive, da so skupaj sodelovali pri javnem spodbujanju sovražnosti in nestrpnosti proti romski etnični skupnosti, pri čemer bi bil lahko ogrožen tudi javni red in mir. Na kriznem sestanku, na katerega so bili povabljeni številni predstavniki civilne družbe, so pozivali k izselitvi Romov, kmečkemu puntu in linčanju ter celotno skupnost primerjali s kugo 21. stoletja in s podganami, ki bi jih bilo treba zastrupiti, da bi jim preprečili nadaljnje razmnoževanje. Sodišče je v sodbi zapisalo:

[da] je vsebina govora oz. v njem uporabljenih izrazov oz. zahtev glede romske družine objektivno žaljiva in hkrati takšna, ki ima namen ustvarjanja in širjenja nestrpnosti do pripadnikov romske etnične skupine. Konkretni inkriminirani izrazi in besedne zveze so nedvomno način omalovaževanja, torej pripisovanja manjvrednosti in manj pomembnosti naslovnika, v konkretnem primeru je bila to romska družina, in sicer ravno iz razloga njene etnične pripadnosti.

Sodišče je ravnanje obdolžencev, njihove izjave in zahteve štelo za takšne, ki v primeru neizpolnitve dopuščajo in apelirajo k samovoljni rešitvi vprašanja nase-litve romske družine na protipraven način, torej s kršitvijo javnega reda in miru. Sodišče je tudi v konkretnem primeru dejanje preso-jalo le z vidika, ali bi ravnanje obdolžencev *lahko ogrozilo* javni red in mir, ni pa se opredelilo do tega, ali je dejanje kaznivo tudi zaradi dejstva, da so bile izjave same po sebi žaljive. Sodbo je potrdilo tudi Višje sodišče v Mariboru (opr. št. IV Kp 36334/2012 z dne 29. avgusta 2014).

Analizirane sodbe razmejujejo tudi med kaznivim dejanjem javnega spodbu-janja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti in kaznivimi dejanji žalitve dobrega imena in časti, kar oboje spada v *sovražni govor v kazenskopravnem pomenu*. Okrajno sodišče v Ljubljani je s sklepom opr. št. IV K 9099/2015 z dne 21. maja 2015 kazenski postopek zoper obdolženca ustavilo, ker opis dejanja v obtožnem predlogu ni vseboval zakonskih znakov kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1. Obdolženemu je bilo očitano, da je javno spodbujal sovraštvo zaradi spolne usmerjenosti s tem, ko se je v gostinskem lokalu sprl z določeno osebo, pri čemer je osebi, ki sta v sporu posredovali, zmerjal z izrazi, ki nakazujejo na njuno spolno usmerjenost. Sodišče je ugotovilo, da obdolženčeve besede niso bile »usmerjene zoper nedoločen krog ljudi oziroma k učinkom v širši javnosti«. Besede bi sicer lahko pomenile žalitve oškodovank, vendar, »če niso izrečene s hkratnim javnim spodbujanjem drugih do sovraštva do njih, ne morejo pomeniti očitane-ga kaznivega dejanja, temveč bi lahko šlo zgolj za kaznivo dejanje razžalitve, ki pa se preganja na zasebno tožbo, ki pa je oškodovanke niso vložile«. Podobno je odločilo tudi Okrajno sodišče v Ljubljani s sklepom opr. št. II I K 46029/2013 z dne 13. maja 2014, s katerim je

zavrglo obtožni predlog oškodovanca kot tožilca, z obrazložitvijo, da opis kaznivega dejanja ne vsebuje vseh znakov očitane kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti. Sodišče je ugotovilo, da bi lahko šlo za kaznivo dejanje razžalitve, vendar pa je oškodovanec kot tožilec prepozno podal kazensko ovadbo oz. ni pravočasno vložil zasebne tožbe. Tudi v zadnjem primeru je šlo za primer spora med dvema posameznikoma, pri katerem je obdolženka pri zmerjanju uporabila žalitve, ki se nanašajo na narodnostno poreklo oškodovanca. Odločitev, da v konkretnem primeru ne gre za kaznivo dejanje po 297. členu KZ-1, je Višje sodišče v Ljubljani (s sklepom opr. št. VII Kp 49129/2013 z dne 2. septembra 2014) potrdilo, ker dejanje ni bilo storjeno z namenom pri drugih spodbujati sovraštvo, nestrpnost ali nasilje, brez tega pa ni izpolnjen eden od zakonskih znakov kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1.

Omenjena sodba Okrajnega sodišča v Ljubljani je pomembna, ker je sodišče natančneje opisalo zakonske znake kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1. Sodišče navaja, da spodbujanje z drugimi izrazi pomeni tudi:

izzivanje, pozivanje, ščuvanje, hujskanje, in sicer nekega nedoločene kroga ljudi k nekemu nevarnemu stanju oziroma konkretno k sovraštvu, nasilju ali nestrpnosti do določene skupine ljudi oziroma do posameznika, ki pripada taki skupini. Razpihovanje pa pomeni razširjanje takšnega že obstoječega nevarnega stanja oziroma z govorjenjem ali ravnanjem povzročati, da postane to stanje močnejše oz. večje.

Slednje lahko storilec povzroči z opisovanjem tistih lastnosti ali ravnanj te skupine oz. njenega pripadnika, ki lahko spodbudijo ali razpihujejo sovraštvo, nasilje ali nestrpnost do njih. Kaznivo dejanje je po stališču prvostopenjskega sodišča le tisto dejanje, ki je storjeno na tak način, da lahko glede na konkretne okoliščine ogrozi ali moti javni red in mir. Konkretno ogrožanje se mora pokazati v »neposredni nevarnosti, posegu v telesno celovitost posameznikov, oviranju izvrševanja pravic ali dolžnosti ljudi, državnih organov, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil na javnem kraju.« Dejanja morajo biti tudi takšne narave, da »v okolju in razmerah, v katerih so storjena, do kršitev javnega reda in miru ne privedejo le zato, ker so pravočasno posredovali pristojni organi ali posamezni udeleženci oziroma druge navzoče osebe, ali zaradi pravočasnega prenehanja sovražnega govora.« Storilčevo ravnanje »mora biti usmerjeno k učinkom v širši javnosti, v ospredju je njegovo vplivanje na druge, praviloma na večje število oseb, v razmerah in na način, ko hude besede preidejo v nasilna dejanja«. Nevarnost takega izražanja se kaže v »načinu storitve, v okoliščinah, zaradi katerih storilec noče ali ne more obvladovati nadaljnjega poteka dogodkov, ker ni več odvisen od njegove volje«. Pri presoji narave protipravnosti pa je po mnenju sodišča treba upoštevati:

stopnjo verjetnosti, nevarnosti in obsega ter posledic konkretnih dejanj, ki lahko sledijo sovražnemu govoru. Dodatna okoliščina, na podlagi katere je mogoče izpolniti znake kaznivega dejanja, je tudi uporaba grožnje, zmerjanja ali žalitev. Tudi ta dejanja morajo širše ogrožati in motiti mir, strpnost in sožitje med ljudmi.

Glede na opis kaznivega dejanja to dejanje sicer ne izpolnjuje zakonskih znakov kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, temveč gre za eno od kaznivih dejanj žalitve dobrega imena in časti, ki se preganjajo na predlog oškodovanca, vendar predvsem zaradi dejstva, da je bila žalitev usmerjena proti določenemu posamezniku in ne proti celotni skupnosti posameznikov, ki jih povezujejo iste osebne okoliščine. Težko pa se je strinjati z navedbami sodišča, ki razlagajo zakonske znake izvršitvenih oblik kaznivega dejanja Javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti. Sodišče je pri razlagi, kdaj je mogoče šteti, da gre za ogrožanje javnega reda in miru, ponovilo že prej navedeno napačno stališče, ki zahteva hudo nevarnost ogrožanja javnega reda in miru, do katerega ne pride le zaradi pravočasnega ukrepanja pristojnih organov, čeprav je zakonska opredelitev veliko milejša. Prav tako je napačno stališče sodišča, da je mogoče izpolniti znake kaznivega dejanja z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev le tedaj, ko ta dejanja širše ogrožajo in motijo mir, strpnost in sožitje med ljudmi. S takšno interpretacijo s kumulativnim branjem zakonskih znakov, ki so dejansko določeni alternativno, sodišče (že tako omejujočo določbo) še dodatno omejuje z razlago, za katero ni najti pravne podlage.

Sklep

Iz analizirane sodne prakse in iz razpoložljivih podatkov o statistiki pregona na področju sovražnega govora je mogoče sklepati, da tožilstvo in sodišča pravno in dejansko napačno interpretirajo zakonske znake 297. člena KZ-1.

Republika Slovenija je poleg Cipra edina država, ki je implementirala vse mogoče znake iz Okvirnega sklepa, ki omejujejo definicijo sovražnega govora, dodatna interpretacija tožilstva in sodišč pa že tako ozko definirane znake kaznivega dejanja še dodatno oži z neprepričljivo razlago, kar skupaj ustvarja razmere, v katerih je pregon sovražnega govora tako rekoč nemogoč. Čeprav bi bilo po KZ-1 sovražno govor mogoče preganjati tudi tedaj, ko je ta izvršen z grožnjami, zmerjanjem ali žalitvami, je po stališču Vrhovnega državnega tožilstva RS, ki so ga prevzela tudi sodišča, dejanje mogoče izvršiti le tedaj, ko je hkrati ogrožen javni red in mir.

Iz razvoja sodne prakse glede možnosti ogrožitve javnega reda izhaja še nov in dodaten pogoj, ki zahteva, da je stopnja ogrožitve javnega reda tako visoka, da povzroči ali skoraj povzroči fizični delikt, čeprav po KZ-1 za izpolnitev tega zakonskega znaka zadostuje že nižja in abstraktna nevarnost ogrožitve javnega reda in miru.

Posledice takšne politike pregona in napačne interpretacije zakonskih znakov se jasno kažejo tudi v sami statistiki pregona kaznivega dejanja po letu 2012, saj je zabeleženih čedalje manj primerov kaznivega dejanja sovražnega govora (leta 2012 je bilo obtoženih 26 oseb, leta 2014 pa le ena (Fišer, 2015: 29)). Ker je konkretno nevarnost za javni red in mir izredno težko izkazati, lahko posamezniki nekaznovano pozivajo k uporabi orožja, izgonu tujcev, likvidaciji posameznih skupin in vsesplošni nestrpnosti, pri čemer takšni pozivi le redko dosežejo prag iz Stališča Vrhovnega državnega tožilca, tožilstvo pa posledično veliko dejanj sploh ne preganja. Statistika tako kaže, da je kaznivega dejanja sovražnega govora v Republiki Sloveniji iz leta v leto manj, sodna praksa na tem področju je nezanesljiva, javnost pa ima občutek, da je vsakršno sovražno izražanje dovoljeno in pravno sprejemljivo. Benevolentno branje Stališča Vrhovnega državnega tožilca št. Ktr 2/13-6/HJ-TL/vg z dne 27. februarja 2013 bi lahko bilo, da takrat še ni moglo upoštevati novega dejanskega položaja, v katerem poteka presoja konkretne ali abstraktne nevarnosti v zvezi z 297. členom KZ-1, ki pa se je v Sloveniji (vsaj od leta 2015) pomembno spremenila *vis-à-vis* tujcem, beguncem in ekonomskim migrantom. Vsaj od takrat odklonilni odziv slovenskega lokalnega prebivalstva na t. i. balkanski poti ni mogoče več presojati kot odziva, ki ne more privedi do objektivno konkretnega ogrožanja varovanih skupin. Zato je čedalje pomembnejše krepiti splošno in specialno preprečevanje pred kaznivimi dejanji s ksenofobično in rasistično motivacijo tudi z zadnjim sredstvom, ki ga ima družba na voljo, tj. z ustreznim kazenskim pregonom (načelo *ultima ratio* kazenskega prava).

Literatura in drugi viri

- EVROPSKA KOMISIJA (2014): *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/com_2014_27_en.pdf (6. december 2016).
- FIŠER, ZVONKO (2015): Zakaj tožilci sovražnega govora ne preganjajo. V *Dnevi prava zasebnosti in svobode izražanja* (konferenčni zbornik), 28–34. Ljubljana: IUS Software, GV založba.
- PETKOVIČ, BLAŽ (2015): Tožilstvo: Posplošena razprava o pregonu sovražnega govora ni na mestu. *Dnevnik*, 5. december. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042726082/slovenija/tozilstvo-posplosena-razprava-o-pregonu-sovraznega-govora-ni-na-mestu> (22. november 2016).
- PLANET (2015): *[FOTO in VIDEO] Hrvati nove begunce poslali proti Paradižu*. Dostopno na: <http://www.planet.si/novice/slovenija/v-ponedeljek-prislo-okoli-8000-beguncev-prihod-presegel-vse-obvladljive-zmoznosti.html> (6. december 2016).
- SVET EVROPSKE UNIJE (2008): *Okvirni sklep Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s*

- kazenskopравnimi sredstvi*. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex:32008F0913> (6. december 2016).
- VEHOVAR, VASJA, ANDREJ MOTL, LIJA MIHELICH, BOŠTJAN BERČIČ IN ANDRAŽ PETROVČIČ (2012): Zaznava sovražnega govora na slovenskem spletu. *Teorija in praksa* 49(1): 171–189.
- VRHOVNO DRŽAVNO TOŽILSTVO (2013): *Pravno stališče št. Ktr 2/13-6/HJ-TL/vg*. Dostopno na: http://safe.si/sites/safe.si/files/sovrazni_govor_pravno_stalisce_-_vrhovno_tozilstvo.doc (6. december 2016).
- ZRIMŠEK, VANJA (2016): *Sovražni govor kot kaznivo dejanje*. Magistrsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.

Pravni viri

- KAZENSKI ZAKONIK (KZ). Uradni list RS 95/04-UPB in 55/08. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO905> (6. december 2016).
- KAZENSKI ZAKONIK (KZ-1). Uradni list RS 50/12-UPB, 6/16, 54/15 in 38/16. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> (6. december 2016).
- OBLIGACIJSKI ZAKONIK (OZ). Uradni list RS 97/07-UPB in 64/16. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1263> (6. december 2016).
- SKLEP OKRAJNEGA SODIŠČA V LJUBLJANI, OPR. ŠT. II I K 49029/2013 z dne 13. 5. 2014.
- SKLEP OKRAJNEGA SODIŠČA V LJUBLJANI, OPR. ŠT. IV K 9099/2015 z dne 21. 5. 2015.
- SKLEP VIŠJEGA SODIŠČA V LJUBLJANI, OPR. ŠT. VII KP 49029/2013 z dne 2. 9. 2014.
- SODBA OKRAJNEGA SODIŠČA V ČRNOMLJU, OPR. ŠT. I K 36334/2012 z dne 28. 6. 2013.
- SODBA OKRAJNEGA SODIŠČA V KOPRU, OPR. ŠT. I K 25230/2011 z dne 28. 5. 2012.
- SODBA OKRAJNEGA SODIŠČA V NOVEM MESTU, OPR. ŠT. II K 65803/2012 z dne 31. 1. 2013.
- SODBA VIŠJEGA SODIŠČA V LJUBLJANI, OPR. ŠT. II KP 65803/2012 z dne 11. 12. 2013.
- SODBA VIŠJEGA SODIŠČA V MARIBORU, OPR. ŠT. IV KP 36334/2012 z dne 29. 8. 2014.
- USTAVA RS (URS). Uradni list RS 33/91-I, 42/97, 66/00, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13 in 75/16. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> (6. december 2016).
- ZAKON O VARSTVU JAVNEGA REDA IN MIRU (ZJRM-1). Uradni list RS 70/06. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3891> (6. december 2016).
- ZAKON O VARSTVU PRED DISKRIMINACIJO (ZVARD). Uradni list RS 33/16. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273> (6. december 2016).